

Rapportnummer : 98-20
Onderwerp : woonhuis/voormalige drukkerij
Adres : Damsterdiep 18
Bouwdossiernummer : B 5762
Kad. nr. : G 5249
Status : waardevol
Reden : verbouwing
Periode : december 1998
Bezocht door : Jan van der Hoeve en Henk Wiertz

Inleiding

In het pand Damsterdiep 18 was gedurende een groot deel van de 20ste eeuw een drukkerij gevestigd (firma van der Ven en Huisinga). Momenteel wordt een gedeelte van het pand gebruikt voor kamerbewoning en atelierruimte, in afwachting van de herbestemming- en renovatieplannen. Het pand verkeert in vrij slechte staat vanwege achterstallig onderhoud.

Structuur

Het complex Damsterdiep 18 is gelegen tussen het Damsterdiep en de Grote Gang. Aan de westzijde loopt een steeg of gang, die tot halverwege het complex reikt. Het einde van de steeg wordt gemarkeerd door een kleine sprong in de zijgevel. Aan de zijde van het Damsterdiep staat haaks op de rooilijn een tweelaagspand met zadeldak met schild aan de voorzijde. In het verlengde hiervan is een tweelaags 18de -eeuws achterhuis aangebouwd met afgeplat mansardedak en een overdekte binnenplaats aan de oostzijde. Dit gedeelte is verbonden met een evenwijdig aan de rooilijn van de Grote Gang geplaatst éénlaags gebouw met een zadeldak, dat aan de zuidzijde is opgetrokken tot plat dak, om de verbinding met de rest van het pand te complementeren. Voor zover ons bekend heeft het complex alleen een kelder uit 1950 in het bedrijfsgedeelte aan de Grote Gang .

Bouwgeschiedenis

Aanvankelijk was Damsterdiep 18 een éénlaags pand met zadeldak ter grootte van het huidige voorhuis. Dit kan afgeleid worden uit de bouwsporen in de zijgevels en de achtergevel van het voorhuis. De kaart van Haubois uit circa 1634 laat op de betreffende locatie aan het Damsterdiep eveneens eenlaags bebouwing zien. Het baksteenformaat in de westelijke zijgevel op de begane grond van het voorhuis (21½-23½ cm x 11½-12 cm x 5½-6 cm tienlagenmaat vooraan 64½-67cm en achteraan 64 cm. Verlopend verband van staand en kruisverband sluit niet uit dat we op de kaart van Haubois te maken hebben met het huidige pand. Een datering in het eerste kwart van de zeventiende eeuw zou dan het meest plausibel zijn.

Waarschijnlijk in de 18de eeuw en in ieder geval voor 1828 (kadastrale kaart) werd het pand naar achteren uitgebreid, waarbij een rechthoekige éénlaags aanbouw tot stand kwam. In 1867 werd het pand voorzien van een nieuwe voorgevel, een gevelsteen met datering getuigt hier nog van. Daarbij werd het voorste deel van het voorhuis verhoogd met een verdieping, zoals is te zien aan het metselwerk in de zijgevels. De verhoging van de rest van het voorhuis volgde in 1908. De ontstane verdieping werd geschikt gemaakt voor bewoning door een gezin. De indeling van de begane grond werd in 1908 veranderd: woonruimte werd werkplaats met kantoor. In 1909 werd de kap van de 18de -eeuwse uitbreiding vernieuwd. In plaats van een zadeldak kwam er een mansardekap. Deze nieuwe kap was bijna even hoog als het voorhuis. Zonder werkelijk een verdieping te bouwen was er zo toch meer ruimte verkregen. In 1918 werd, met behoud van de kap uit 1909, alsnog een verdieping op het 18de -eeuwse gedeelte van het pand gezet. Daarnaast kreeg de begane grond van het voorhuis weer een woonfunctie, waarvoor een keuken en extra kamer werden gebouwd. In 1918 werden ook twee pandjes achter de drukkerij gekocht gelegen aan de Grote Gang. De pandjes waren tot dan toe eenlaags (met zadeldak). Het ene pandje was een stal, de andere een eenkamerwoning. De twee pandjes werden op begane grond niveau met elkaar verbonden tot een grote werkplaats in 1918. Tevens werd het zuidelijke dakschild opgehoogd tot het verdiepings niveau van het hoofdgebouw. De extra verkregen zolderruimte ging dienst doen als tekenkamer en werkplaats en werd verbonden met het 18de -eeuwse gedeelte van het hoofdgebouw. In 1931 werd het pand aangesloten op het gemeentelijk riool. In 1948 maakte architect W.H. van der Laan uit Groningen het ontwerp voor een verbouwing. De binnenplaats werd overkapt met glas om meer magazijnruimte te krijgen. Ook de achtergevel van de drukkerij (Grote Gang) werd verbouwd. In de werkplaats grenzend aan de Grote Gang werd een toilet bijgebouwd. In 1950 was er brand in de drukkerij en nog in hetzelfde jaar werd de schade hersteld. Daarnaast werd er een dakkapel gemaakt aan de achterzijde (Grote Gang) en een liftschacht. Er kwam ook een gedeeltelijk plat dak boven het bedrijfsgedeelte (18de eeuwse gedeelte hoofdgebouw en gedeelte Grote Gang) met trap en portaal . Tevens werd er een kelder aangelegd in de werkplaats aan de Grote Gang voor een centrale verwarming met kolensilo.

Beschrijving

voorgevel

Het pand is uitgerust met een tweelaags lijstgevel met drie traveeën. De gevel stamt uit 1867, zoals we kunnen afleiden uit een verweerde gevelsteen links van de voordeur, en is opgetrokken uit roodbruine handmatig gefabriceerde baksteen. Onder aan de gevel bevindt zich een grijze plint. De voordeur bevindt zich aan de oostzijde en is secundair, maar het bovenlicht is uit 1867. Links daarvan bevinden zich op de begane grond twee schuifvensters zonder roedeverdeling maar met bovenlicht. Op de verdieping bevinden zich drie T-vensters. Alle bovenlichten zijn van glas-in-lood en hebben 4x8 ruitjes. Deur en vensters zijn voorzien van wenkbrauwen en zijn in het bezit van de originele kozijnen (met afgeronde bovenhoeken). De kroonlijst is eenvoudig gehouden.

achtergevel

Over de originele achtergevel van de 17de eeuwse kern van het pand valt (nog) niets met zekerheid te zeggen. Wel is duidelijk dat er sprake was van een topgevel, aangezien er een fragment bewaard is gebleven in de muur tussen voor- en achterhuis ter hoogte van de verdieping. De achtergevel van het 18de eeuwse achterhuis is verdwenen bij latere uitbreidingen. De huidige achtergevel (Grote Gang) bestond aanvankelijk uit twee voorgevels: een van een woonhuis en een van een stal. De stal (oostelijke pand) had in 1918, getuige een bouwtekening, een stalraam aan de oostzijde en een dubbele staldeur aan de westzijde. Daarnaast was het pand voorzien van een dakkapel met hooiluiken. Het woonhuis aan de Grote Gang had in 1918 aan de oostzijde een eenvoudige deur met bovenlicht en ter westzijde daarvan twee zesruitsschuifvensters. Het pand was voorzien van een dakkapel met luiken voor opslag op zolder. De verbouwing van de achtergevel in 1948 gaf de gevel op begane grond niveau het huidige aanzien. De dakkapellen werden gesloopt en in plaats daarvan kwamen er vallichten. De pannen werden vervangen door dakleer. De gevel van de voormalige stal werd volledig nieuw opgemetseld op gelijke hoogte met het voormalige woonhuis (aanvankelijk was de gevel van de stal hoger). In de nieuwe indeling bezat de gevel van oost naar west: een toiletraampje, een brede magazijn deur en vier vlak naast elkaar geplaatste liggende rechthoekige vensters zonder roedenverdeling. In 1950 werd een grote dakkapel geplaatst met twaalfruits venster over de volle breedte van de kapel.

zijgevels

De westelijke zijgevel stamt uit verschillende periodes. Het voorhuis heeft op de begane grond origineel metselwerk uit het eerste kwart van de 17de eeuw (21½-23½ cm x 11½-12 cm x 5½-6 cm. Tienlagenmaat vooraan 64½-67 cm en achteraan 64 cm. Verlopend verband van kruis en staand verband). Op verdieping niveau is aan de voorgevelzijde een strook metselwerk aanwezig die is geplaatst bij het tot stand komen van de nieuwe voorgevel in 1867. Het overige gedeelte van het metselwerk van de verdieping van het voorhuis stamt uit 1908, toen de rest van het voorhuis werd verhoogd. Wat betreft het achterhuis hebben we te maken met metselwerk van voor 1828 en vermoedelijk uit de 18de eeuw wat de begane grond aangaat. Het metselwerk van de verdieping dateert van de verhoging uit 1918. De ouderdom van het metselwerk van het gedeelte van het gebouw aan de Grote Gang zal uit nader onderzoek moeten blijken. De westelijke zijgevel heeft één deur: in de steeg naast het pand. In dit gedeelte bevinden zich ook de vensters, zowel op de verdieping als op de begane grond. Voorbij dit steeggedeelte, dat loopt tot een kleine sprong circa halverwege de 18de eeuwse aanbouw, zijn geen deuren, noch vensters aanwezig. Ter hoogte van de voorgevel is nog het restant van een geschilderde reclame waarneembaar. Naast de deur is een geëmailleerd reclame bord van de voormalige drukkerij geplaatst. De oostelijke zijgevel is nog niet nader onderzocht. Wat het metselwerk aangaat kunnen we ervan uitgaan dat dit voor het overgrote deel overeenkomt met de westelijke zijgevel.

begane grond

De tekeningen van de bestaande situatie in 1908 laten ons een indeling zien die waarschijnlijk voor een niet onbelangrijk deel bij de verbouwing in 1867 tot stand is gekomen. Van de indeling vóór deze tijd is (nog) niets bekend. In genoemde situatie liep de gang (inclusief vestibule) langs de oostelijke zijgevel naar een kamer die tegen de achtergevel was gesitueerd. Van achter naar voren bevonden zich ten westen van deze gang achtereenvolgens: een keuken met bedstede, kast en (kelder)trap; een woonkamer met bedstedenwand; de trap naar de verdieping; een kamer-en-suite. Al deze ruimtes waren voorzien van een schouw. Achterin de gang (oostzijde) had men toegang (via een portaal) tot de binnenplaats die bij het pand hoorde. De voorkamer was (en

is nog steeds) voorzien van een stucplafond uit 1867, dat ook nu nog behoorlijk scherp en goed gedetailleerd is. Het plafond heeft een geprofileerde plintrand, een perklijst, hoek- en middenstukken en een kroonlijst om de schouw. In 1908 werd de woonruimte op de begane grond getransformeerd tot bedrijfsruimte. Er ontstond een vrijwel compleet open ruimte. Alleen de voorkamer, die een kantoorfunctie kreeg, bleef bestaan evenals de vestibule. De oorspronkelijke achtergevel van het voorhuis werd op de begane grond gesloopt. De trap naar de verdieping kwam in de vestibule. De huidige lambrizing en de glas-in-loodramen in de vestibule stammen uit 1908. In 1918, toen de begane grond weer gedeeltelijk een woonfunctie kreeg, werd in het voorhuis nog een kamer gemaakt achter de voorkamer, zodat er een kamer en suite ontstond. De originele betimmeringen en kasten zijn in de achterkamer nog te zien. De keuken is rechts achter in de gang geplaatst, deels onder de trap naar de eerste verdieping, en stamt ook uit 1918. De complete originele inrichting is bewaard gebleven, met onder andere kasten en schouw. De balklaag van de begane grond is in de keuken te zien. Hieruit valt te concluderen dat het een enkelvoudige balklaag betreft uit de 17de eeuw. De huidige achtergevel van het voorhuis stamt ook uit 1918.

verdieping

De verdieping van het voorhuis stamt uit 1908, afgezien van het voorste deel. Dit deel is tot stand gekomen in 1867 bij de vernieuwing van de voorgevel. De trap bevindt zich in het midden van de oostgevel, uitkomend op een overloop. Tegen de voormalige achtergevel waren een kamer en een keuken aanwezig. Voorkamer (met schouw tegen de westgevel) en kantoor waren tegen de voorgevel gesitueerd. Midden tegen de westgevel zat nog een slaapkamer, gescheiden van de voorkamer door een kastenwand. Het toilet was midden tegen de oostgevel gelegen. Op bouwtekeningen voorafgaand aan een verbouwing in 1918 zien we dat de indeling is gewijzigd: keuken en kamer tegen de achtergevel waren samengetrokken tot berging. De verdieping van het voorhuis werd toen gebruikt als bedrijfsruimte. In 1918 kwam in de berging een trap naar de zolder en de trap van de begane grond. De bedrijfsfunctie werd weer woonfunctie (slaapvertrekken). Dit was mogelijk omdat extra bedrijfsruimte was verkregen middels het verhogen van de aangekochte panden aan de Grote Gang. Deze situatie/indeling is tegenwoordig in zijn essentie nog aanwezig.

De rest van de verdieping van het pand heeft altijd als opslag-/bedrijfsruimte gefungeerd.

kap

De kap van het voorhuis stamt uit 1908. Hij bestaat uit eenvoudige A-spanten, gordingen en beschot. Opvallend detail is het ontbreken van een borstwering. Direct achter het voorhuis sluit een mansardekap uit 1909 aan, die in 1950 is afgeplat. De voorloper, een zadeldak en waarschijnlijk de originele kap, is in 1909 afgebroken. Ter hoogte van de Grote Gang heeft het pand een geknikt lessenaarsdak, dat ontstaan is door een verbouwing van een zadeldak.

Tijdens de verbouwingswerkzaamheden zal het pand verder moeten worden onderzocht. Gelet dient hierbij te worden op eventuele sporen van oudere indelingen en de daarbij behorende afwerkingen. Daarnaast is met name de balklaag in het 17de eeuwse voorhuis van belang.

Henk Wierds, februari 1999

Bouwdossiernr. : B 5762
Kad.nr. : G 5249

1908

Vergunning verleend voor een gedeeltelijke vernieuwing zijnde verandering van de indeling op de begane grond (wordt kantoor met werkplaats) en het bouwen van een verdieping (voor bewoning door een gezin) op het voorste gedeelte van het gebouw. J.W. Huisinga is de eigenaar en P. Hemsen de bewoner.

1909

Vergunning afgegeven voor het vernieuwen van de kap op het achterste gedeelte van het gebouw. Werd ook in 1909 uitgevoerd.

1918

Na verdaging wordt er een vergunning verstrekt voor het bouwen van een verdieping op het achterste gedeelte van het gebouw. De firma van der Ven en Huisinga zijn eigenaar van het pand (offset en steendrukkerij).

1931

aansluiting op het riool

1946

Er wordt nieuw glas gezet (kapot a.g.v. bominslag).

1948

Er wordt vergunning verstrekt voor een glasoverkapping van de binnenplaats (om meer magazijnruimte te krijgen). De vergunning betreft ook een gedeeltelijke vernieuwing/wijziging van de achtergevels van de drukkerij en het bouwen van een privaat. Dit alles wordt in 1950 voltooid (architect W.H. van der Laan uit Groningen).

1950

Er is brand geweest in de drukkerij van van der Ven en Huisinga. Er wordt een aanvraag voor een vergunning ingediend voor herstelwerkzaamheden. Daarnaast wil men de indeling wijzigen. Men wil een dakkapel maken en een liftschacht en bovendien een plat dak boven het bedrijfsgebouwe met trap en portaal. Ook moet er een kelder voor C.V. met kolensilo komen. De vergunning voor dit alles wordt verleend en J.A. Boer is de bouwmeester. In 1951 wordt het geheel voltooid.